

ERUDITIO
MORES
FUTURUM

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta humanitných vied
Katedra etiky a aplikovanej etiky

APLIKOVANÁ ETIKA A PROFESIONÁLNA PRAX

Banská Bystrica 2011

Obsah

ÚVOD	3
------	---

I ČASŤ - PROFESIONÁLNY A AKADEMICKÝ DISKURZ

FOBEL Pavel Aplikovaná etika v súčasnosti a možnosti etickej expertízy	11
REMIŠOVÁ Anna Vybrané problémy aplikácie podnikateľskej etiky do praxe - na príklade etického poradenstva	22
PALOVIČOVÁ Zuzana Hodnoty a etika v sociálnej práci	32
ĎURČIK Vladimír Etika ľudských práv a chudoba ako globálny fenomén	40
FOBELOVÁ Daniela Význam prípadovosti v príprave aplikovaných etík	49
LEŠKOVÁ BLAHOVÁ Adela Etika vedecko-výskumných pracovníkov so zameraním na oblasť prírodných vied alebo reflexia o potrebe (profesijnej) etiky vo vede	56
JADÁŠ Karol Požiadavky na odbornú špecializáciu v odbore aplikovaná etika a jej uplatnenie v praxi	64

BEDNÁR Marián Etika a prax consultingu v slovenskom kontexte	68
LAŠÁKOVÁ Anna Etické princípy v manažmente ľudských zdrojov: vymedzenie a praktická aplikácia	73
BÚCIOVÁ Zuzana Podnikateľská etika ako nevyhnutná súčasť spoločenskej zodpovednosti podnikov	82
KUZIOR Aleksandra Etyczna aktywność firm w dziedzinie ochrony środowiska	90
JESENKOVÁ Adriana Rodová analýza ako nástroj etickej expertízy	98
MINAROVÁ Alena Potrebujeme aplikované etiky?	107
VADÍKOVÁ Katarína Mária Svedomie a aplikovanie etiky v profesionálnej praxi	116
KOVAĽOVÁ Daniela Bioetika v praxi. Inštitucionalizácia - genéza vývoja vo svete a na Slovensku - problémy a perspektívy	123
KALISKÁ Gabriela Etická komisia v zdravotníckych zariadeniach	134
GUITCHEVA Gana Teória a prax akademickej etiky	145
PLATKOVÁ OLEJÁROVÁ Gabriela Stav a perspektívy akademickej etiky na slovenských vysokých školách (analýza cez etické kódexy)	151
ROJÍK Jozef Vojenská etika ako aplikovaná etika	163

2 ČASŤ - DISKURZ MLADÝCH VEDCOV

VINCÚR Branislav Metóda uváženej rovnováhy v aplikovanej etike	175
KREMNIČANOVÁ Edita Profil etického experta	184
KALAJTZIDIS Ján Teoretické východiská a aplikovaná etika	191
LITVOVÁ Lucia Úloha morálnej imaginácie pre morálnu prax	199
RONČÁKOVÁ Jana Neuroetika ako aplikovaná etika?	209
PROKEŠOVÁ Eva Status osoby v etickej koncepcii Charlesa Taylora	217
HUDECOVÁ Andrea Pôvod a povaha altruistickej motivácie a jej prejavy v každodennom živote	222
IGNJATOVIČOVÁ Dana Eticko-morálny pohľad ošetrojúceho personálu na pacientov s DAT (demenciou Alzheimerovho typu).	229
KOIŠOVÁ Jana Etika cnosti v zdravotníckych profesiách	246
GLUCHMAN Martin Medicínska etika a klonovanie	254
KOMENSKÁ Katarína Etika sociálnych dôsledkov ako filozoficko – metodologické východisko pre vytvorenie konceptu života aplikovateľného na problémy environmentálnej a medicínskej etiky	263

MATÉJKOVÁ Elena Kognitívne vylepšovanie ako forma podvádžania	270
GABRIŠOVÁ Radka Hodnota života a ľudskej dôstojnosti ako základné bioetické problémy	277
KLIMKOVÁ Andrea Ekologické poznanie ako cesta prírodnosti	285
FIALÍKOVÁ Marie Klinické skúšanie	292
SLIVKOVÁ Helena, TIENS* - sen, či realita?	307

Etika ľudských práv a chudoba ako globálny fenomén

Ethics of human rights and poverty as a global phenomenon

Vladimír ĐURČÍK

Abstrakt: *Genéza vývoja ľudských práv je historicky podmienená a súvisí s vývojom ľudskej spoločnosti, ktorý prichádza s vyšším vývojovým stupňom ľudskej civilizácie. Vzniká potreba na vyššej kvalitatívnej úrovni formulovať jednotlivé ľudské a občianske práva. Vystáva nevyhnutnosť promptnejšej reakcie zo strany teórie ľudských práv na súčasné naliehavé problémy a nebezpečenstvá modernej civilizácie 21. storočia. Chudoba, ktorá má naďalej miesto v ľudskej spoločnosti, predstavuje zásadné porušovanie základných ľudských práv. Naším cieľom musí byť rešpektovanie ľudskej dôstojnosti, ako aj našich predstáv o dobrom živote. Z tohto aspektu musíme odmietnuť akékoľvek porušovanie ľudských práv. Je mimoriadne dôležité mať na zreteli aj sociálnu a etickú stránku ľudských práv.*

Kľúčové slová: *etika ľudských práv, chudoba, sociálne ľudské práva, ľudská dôstojnosť a dobrý život*

Abstract: *The genesis of the development of human rights is conditioned by historical development and the development of human society which is bringing a higher level of human civilization. There comes a need to lay down several human and civil rights on the higher qualitative degree. Also a need of quick answer from the part of theories of human rights comes out to response to current problems and urgent dangers of modern civilization of the 21st century. The poverty, which is still very present in our today's society, is representing the abuses of human rights. Our objective is to respect human dignity and also to respect our ideas of good life. From this point of view we have to disclaim any abuses of human rights. It is very important to taken note of social and ethics aspects of human rights.*

Key words: *ethics of human rights, poverty, social human rights, human dignity and good life*

Aktuálnymi spoločensko-etickými problémami súčasnej spoločnosti, pochopeňiu morálnych mechanizmov a problémov fungovania konkrétneho spoločenského systému sa aktívnym spôsobom zaoberá sociálna etika. „Sociálna etika je etika zameraná na spoločné, všeobecné dobro. Problematiku ľudských práv, tak ako aj chudobu spájame s našimi predstavami o tom, čo je to sociálna spravodlivosť, sloboda, demokracia, ľudská dôstojnosť, morálne hodnoty, hodnotový svet ľudí, spájame s tým, aké sú naše predstavy o dobrom živote. Vymedzenie takéhoto všeobecného dobra predpokladá rozpoznanie univerzálnych ľudských hodnôt, do popredia sa dostáva ako základná etická hodnota zodpovednosť za druhého“ (Fobel, 2002, s.19). Predmetom sociálnej etiky sú teda aktuálne morálne a etické problémy súčasnosti, ich kritické a objektívne hodnotenie, vysvetlenie a zdôvodňovanie z hľadiska širších sociálnych súvislostí a zákonitostí. V rámci typológie aplikovaných etík sociálna etika vystupuje ako samostatná aplikovaná etika (pozri Fobel, 2002, s.19-29). Medzi sociálnu etiku spadá etika ľudských práv, ktorá má úzke prepojenie s etikou politiky, s etikou práva, s etikou spravodlivosti, s etikou zodpovednosti a povinnosti a v neposlednom rade aj s etikou globalizácie.

Zodpovedajúcu reakciu na novú situáciu, ktorú prináša vývoj ľudskej civilizácie, ponúka koncepcia štyroch generácií ľudských práv (Blahož, 2005). Reaguje na súčasné nebezpečenstvá, ktoré prináša moderná civilizácia. Medzi štvrtú generáciu ľudských práv zahrňujú jednotliví autori okrem práva osobného, politické práva, hospodárske práva, kultúrne právo, taktiež práva sociálne (napríklad právo na zamestnanie, právo na bývanie, právo na rekreáciu). Medzi tieto práva patrí tiež právo na uskutočnenie predstáv individua o dobrom živote a presadenia ľudskej dôstojnosti. Ľudské práva sú vyjadrením nárokov na život, aby tieto práva mohli byť vyjadrené a zabezpečené, musia existovať vhodné spoločenské podmienky, v ktorých bude mať miesto určitý stupeň ľudskej rovnosti a slobody, teda určitý stupeň demokracie v danej spoločnosti. Bez práva na dobrý život, bez práva na ľudskú dôstojnosť, ľudská spoločnosť stráca morálne právo na existenciu. Dôležitým problémom je teda aj problém extrémnej chudoby a hladu. Na základe uvedeného sa prikláňame k tým názorom, ktoré zdôrazňujú mimoriadnu dôležitosť práve „sociálnej a etickej stránky ľudských práv“ (Fobel, 2002).

Nový pohľad na koncepciu etiky ľudských práv podmieňuje nový pohľad na chudobu. Chudoba predstavuje zásadne popretie a ignoranciu ľudských práv, v realnej praxi teda negáciu ľudských práv ako takých. Je to viacnásobné porušenie základných práv ľudských bytostí, predovšetkým práva prežiť dôstojný ľudský život. Samotný prístup k fenoménu chudoby prostredníctvom etiky ľudských práv vychádza z chápania chudoby ako mnohorozmerného a komplexného javu, ktorého každý

rozmer je spojený s niektorým základným ľudským právom, ku ktorému treba pripútať systémovo (pozri Právo nežít v chudobe. Chudoba ako porušovanie ľudských práv, 2010, s.14,23). Mnohorozmernosť fenoménu chudoby dokazujú aj rôznorodé definície tohto pojmu. Tak napríklad **chudoba** je považovaná za „situačný syndrom zahrnujúci nedostatečnú spotrebu, podvýživu, nejisté bydlisko, nízku úroveň vzdelání, špatné hygienické pomery, nestabilní začlenění do systému výroby, diskriminaci, anomii, malou účast na mechanizmech sociální integrace a případně také příklon ke zvláštnímu souboru hodnot, jež se do určité míry liší od hodnot ostatní společnosti“ (Právo nežít v chudobe. Chudoba jako porušování lidských práv, 2010, s.14). V Medzinárodnej charte ľudských práv sa uvádza, že **chudoba** je stav človeka, ktorý je charakterizovaný trvalou alebo chronickou depriváciou týkajúcou sa zdrojov, schopností, možností voľby, bezpečia a moci, ktoré sú potrebné na to, aby sa človek mohol tešiť slušnej životnej úrovni a ostatným občianskym, kultúrnym, hospodárskym, politickým a sociálnym právam (Právo nežít v chudobe. Chudoba jako porušování lidských práv, 2010, s.17). Za klasickú definíciu ľudských práv je považovaná definícia, ktorá je obsiahnutá aj v Rozvojových cieľoch milénia (Millennium Development Goals) z roku 2000, kde je **chudoba** definovaná cez príjem: jednotliviec je považovaný za chudobného, pokiaľ žije za menej než jeden americký dolár denne (1 USD na deň v parite kúpnej sily z roku 1985, PPP 1985 purchasing power parity).

Nepovažujeme túto definíciu za výstižnú, nechápeme chudobu len cez príjem, ale tiež ako **chudobu „ducha“**, čo sa prejavuje v nedostatočnom prístupe pri uplatňovaní širokej škále ľudských práv, občianskych, politických, hospodárskych, sociálnych, kultúrnych, ekologických práv. To je nakoniec vyjadrené aj v Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach: „Každý má právo na takovú životnú úroveň, ktorá by bola s to zajišťať jeho zdravi a blahobyt i zdravi a blahobyt jeho rodiny, počítajúc v to zejména výživu, šatstvo, byt a lekárskou péču, jakož i nezbytná sociální opatření; má právo na zabezpečení v nezamestnanosti, v nemoci, při nezpůsobilosti k práci, při ovdovění, ve stáří nebo v ostatní případech ztráty výdělečných možností, nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli“ (Právo nežít v chudobe. Chudoba jako porušování lidských práv, 2010, s.32).

Súhlasíme teda s názorom, že chudoba má veľa príčin, prejavov a rozmerov, nie je to len nedostatočný príjem, ale aj znemožnený prístup k zamestnaniu, k lekárskej službe, vzdelaniu alebo k ďalším základným podmienkam umožňujúcim slušný život bez diskriminácie založenej na pohlaví, veku, etnickom pôvode alebo iných kritériách (pozri (Právo nežít v chudobe. Chudoba jako porušování lidských práv, 2010, s.36). Potvrďuje to aj definovanie chudoby z roku 2001 Výborom OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva (CESCR): „...**chudoba** lze definovat

jako lidskou situaci charakterizovanou trvalým nebo chronickým odíráním zdrojů, schopností, voleb, bezpečí a moci nutných pro to, aby se člověk těšil přiměřené životní úrovni a dalším občanským, kulturním, hospodářským, politickým a sociálním právům“ (Právo nežít v chudobe. Chudoba jako porušování lidských práv, 2010, s.73).

Podobný rozmer chudoby berie do úvahy tiež definícia Amartya Sena, ktorý **chudobu** definuje ako odopieranie základných navzájom súvisiacich „schopností“ viesť život, ktorého si človek môže ceníť. Túto definíciu prijal napríklad Rozvojový program OSN, ktorý zdôraznil väzbu medzi ľudskými právami, chudobou a rozvojom. Tento aspekt sa prekvapujúco prejavil aj v prehlásení Svetovej banky, ktorá vyhlásila: „**Chudoba** je výrazné odíranie dobrého života (well-being)... Býť chudý znamená být hladový, nemít přístřeší a oděv, být nemocný a bez péče, být negramotný a nebyť školen, být vystaven riziku a být zvlášť zranitelný nepříznivými událostmi, nad nimiž člověk nemá kontrolu, být vystaven špatnému zacházení u institucí státu a společnosti a nemít v těchto institucích žádný hlas ani vliv“ (Právo nežít v chudobe. Chudoba jako porušování lidských práv, 2010, s.73).

Chudoba je markantným príkladom neuplatňovania ľudských práv v súčasnej modernej spoločnosti. Potrebné je zamerať sa na hľadanie príčin chudoby, ktoré sú rôznorodé. Medzi ne, niektorí autori zaraďujú: a) neznesiteľnú vonkajšiu zadlženosť štátov, b) stále sa zväčšujúcu priepasť medzi bohatými a chudobnými, c) absenciu spravodlivého systému medzinárodného obchodu, investícií a financií. Podľa Areli Sandoval Terán, koordinátorky programov pre stratégie odstraňovania chudoby prostredníctvom *sociálnej siete Social Watch v Mexiku* (2000-2006), medzi príčiny chudoby a hladu patrí aj liberalizácia obchodu a investícií, privatizácia radu verejných podnikov, ktoré sa realizujú za cenu porušovania hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv rozsiahlych skupín obyvateľstva týchto krajín. A. S. Terán negatívne hodnotí **liberalizáciu**, ktorá kumuluje sociálne problémy akými sú nezamestnanosť, straty pracovných miest, prehlbovanie krízy vidieckych miest, rast chudoby v mestách aj na vidieku a negatívny dopad zvlášť na ženy. Stotožňujeme sa s danou autorkou aj v tom, že problém chudoby nie je možné riešiť len pomocou sociálnych programov, ale veľmi dôležitou je „vhodná“ ekonomická politika, ktorá zahrňuje rešpekt k ľudským právam (Terán, 2010, s.37, s.38). **Takým východiskom podľa nášho názoru by mohla byť nová ekonomická paradigma, vytvorená cez prizmu etiky ľudských práv, (zdôrazňovanie etických hľadísk), na čo poukazujú už aj viacerí ekonómovia (J. Stiglitz).** Okrem hľadania príčin chudoby je nevyhnutné poukazať aj na jej aktérov, medzi ktorých patrí vláda a jej rôzni **aktéri**, 1. súkromné spoločnosti, 2. medzinárodní aktéri (Svetová banka, atď.), a prirodzene 3. samotní postihnutí (Právo nežít v chudobe). Chudoba jako porušování lidských práv, 2010, s.85). Inšpiratívnym môžu byť aj názory H. Löttera v práci „Spravodli-

vosť pre nespravodlivé spoločnosti“ (identifikovanie nespravodlivosti zahŕňa teoretickú artikuláciu nespravodlivosti a nezahŕňa iba opísanie spravodlivosti, ale aj vysvetlenie: 1. ako sa nespravodlivosť realizuje; 2. opísanie jej aktérov; 3. mechanizmu vykorisťovania; 4. inštitúcií stelesnenej a sprostredkujúcej nespravodlivosti; 5. systému ideí regulujúcich legitímnu nespravodlivosť, (pozri Chovancová, 2003). Podľa Petra Singera riešenie svetovej chudoby sa nachádza v apelácii na morálku každého jedinca, podľa nášho názoru je to len jedna z možných ciest riešenia, mnohokrát je málo efektívna, ak zostaneme pri nej ako prioritnej, riešenie musí byť komplexné, teda aj na úrovni inštitúcií (pozri Singer, 2008, s.122-128). Určité sú nápomocné pri riešení uvedeného problému, súčasné teórie spravodlivosti, názory popredných mysliteľov, etikov.

Pozrieme sa cez programové dokumenty OSN, predovšetkým cez „Rozvojové ciele milénia“ (Millennium Development Goals), ako je riešený problém chudoby, aké nové ciele boli stanovené pre túto oblasť do roku 2015. Organizácia OSN sa pravidelne zaoberá problematikou ľudských práv, z posledných summitov spomenieme konferenciu v Rio de Janeiro (Agenda 21) v roku 1992, v roku 2002 konferenciu v Johannesburgu. „Jedným zo základných cieľov trvalo udržateľného rozvoja a priorit plánov uvedených v Johannesburgu bolo a je odstránenie chudoby... Plán stanovuje ciele a poukazuje na spôsoby, ako napomôcť ich uskutočneniu, vrátane zriadenia fondu solidarity s chudobnými a hladujúcimi, aby sa odstránila chudoba a zlepšila kvalita života ľudí na celom svete a podporil sa boj proti chudobe na miestnej, regionálnej, národnej i globálnej úrovni“ (Kuzior, 2008, s.336).

V septembri roku 2000 na Miléniovom summite OSN 189 členských krajín OSN potvrdilo svoj záväzok venovať najvyššiu pozornosť udržateľnému rozvoju a boju proti chudobe. Výsledkom tejto iniciatívy bolo prijatie 8 Miléniových rozvojových cieľov (Millennium Development Goals), ktoré sa stali všeobecne akceptovaným rámcom pre meranie pokroku vo svete (pozri Miléniové rozvojové ciele (Millennium Development Goals - MDGs).

Cieľ 1. odstrániť extrémnu chudobu a hlad, zámerom bolo 1. znížiť na polovicu podiel ľudí s príjmom nižším ako 1 dolár na deň (v období 1990-2015); 2. znížiť na polovicu podiel ľudí trpiacich hladom (v období 1990-2015); cieľ 2. dosiahnuť univerzálne základné vzdelanie a ďalšie ciele. Tieto navrhované ciele sa stali všeobecne akceptovateľným rámcom pre meranie pokroku vo svete, svojou formuláciou upozorňujú celé ľudstvo na nevyhnutnosť zamerať sa na významné zlepšenie kvality života ľudí nášho súčasného sveta.

Aká je situácia v súčasnosti, vychádzame z hodnotenia referátu OSN o realizácii cieľov tejto deklarácie z roku 2010. Cieľ 1. - Bolo konštatované, že pokrok pri riešení chudoby pokračuje. Môžeme očakávať, že všeobecná úroveň chudoby k roku 2015 klesne na 15%, čo v absolútnych číslach znamená 920 miliónov ľudí, žijúcich

pod hranicou chudoby, dvakrát menej než v r.1990. V oblasti zdravotníctva sa podarilo znížiť detskú úmrtnosť s 12,6 milióna v r.1990 na 8,8 milióna v r. 2008. „Zaistenie miery sa ukazuje ako podmienka pokroku ľudstva. No vieme, že mier nie je niečo stabilné. Ešte i v súčasnosti existuje stále množstvo konfliktov a napätí, ktoré je potrebné riešiť“ (Rojík, 2011, s.74). Vojenské konflikty naďalej predstavujú veľké nebezpečenstvo pre ľudí a komplikujú plnenie miléniových cieľov. V roku 2009 42 miliónov ľudí bolo nútené migrovať v dôsledku lokálnych konfliktov alebo prenasledovaniu (4/5 tvoria obyvatelia rozvojových krajín). Podľa výsledkov z roku 2005 v extrémnej chudobe sa nachádza 1,4 miliardy ľudí. Svetová finančná kríza tieto problémy len prehĺbuje. Nerovnosť medzi bohatými a chudobnými sa naďalej zvyšuje. Krach hypotekárneho systému USA v r. 2007 a nasledujúca paralýza globálneho finančného systému sa zmenila na svetovú krízu ekonomiky a trhu práce. Následný negatívny vplyv sa rozširuje aj na pracujúcich, keď ich príjem je taký nízky, že nedokážu užiť ani seba, ani svoje rodiny. Tu sa používa termín „pracujúca chudoba“, to sú ľudia, ktorí síce majú prácu, ale pritom ich príjem na jedného člena rodiny je menší ako 1,25 dolára na deň. Uvedené príklady len potvrdzujú, že svetová organizácia OSN svoje riešenia naďalej ponúka na nevhodnej ekonomickej paradigme, ktorá je nepriateľská ako k prírode, tak aj k samotnému človeku (pozri. Summit on the Millennium Development Goals 20-22 September 2010).

Čo sa týka Slovenskej republiky a plnenia prvého cieľa, dostupné údaje naznačujú, že výskyt príjmovej chudoby na Slovensku je pomerne nízky, a to aj preto, že značná časť obyvateľstva uniká riziku chudoby len s pomocou sociálnych príjmov od štátu (viditeľná oblasť chudoby, to sú rómske osady, kde žije vysoký podiel populácie v extrémne zhoršených podmienkach). Za dôležitý cieľ si Slovenská republika kladie postupné znižovanie nezamestnanosti na jednocifernú hodnotu do roku 2015 (miera nezamestnanosti za jún by mala podľa prognózy ústredia práce predstavovať približne 12,83%. V máji celkovo bez práce bolo 380 016 osôb, t.j. 14,25 %).

Zároveň Slovenská republika sa podieľa na riešení extrémnej chudoby a hladu v rámci „Rozvojových cieľov milénia“ OSN. V plnení týchto cieľov sa Slovensko sústreďuje na pomoc Srbskej republike, Republike Čierna Hora, Bosne a Hercegovine, Ukrajine, Bielorusku, Afganistanu, Kazachstanu a Keni. V roku 2007 bolo vyčlenených 64 miliónov Sk na realizáciu projektov pre Srbsko a 8 mil. Sk pre Čiernu Horu. Pre ostatné projektové krajiny bolo celkovo alokovaných 46 miliónov Sk. Hoci Slovensko postupne zvyšuje svoju oficiálnu rozvojovú pomoc, dari sa to jej len za pomoci odpisov dlhov. V roku 2010 Slovensko sa zaviazalo prispieť ročne 0,17% HDP, v roku 2015 by to malo byť 0,33% HDP, v roku 2006 to bolo 0,10% HDP. Toľko prispieva Česká republika, ročne je to 0,10% HDP, čo je 22 krát menej než je ročný rozpočet českej armády. Odpustenie dlhov 20 najchudobnejších krajín

Schválila :

Edičná rada Fakulty humanitných vied UMB v Banskej Bystrici

Aplikovaná etika a profesionálna prax

Zostavovateľ: prof. PhDr. Daniela Fobelová, PhD.

Recenzent: prof. Dr. hab. Andrzej Kiepas
doc. PhDr. Jitka Oravcová, PhD.

Technický redaktor: PhDr. Ing. Jozef Rojik, PhD.

Náklad: 200
Rozsah: 320
Vydanie: prvé

Vydavateľ: Fakulta humanitných vied
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Tlač: MKprint
ISBN: 978-80-557-0217-9

Za odbornú a jazykovú stránku zodpovedajú autori jednotlivých častí.
Všetky práva vyhradené.

Toto dielo, ani žiadnu jeho časť, nemožno reprodukovat' bez súhlasu majiteľa
práv.

327 768

Univerzita Mateja Bela
Univerzitná knižnica

285000248317

ISBN: 978-80-557-0217-9